

Examen VWO

2018

tijdvak 1
dinsdag 15 mei
9.00 - 12.00 uur

geschiedenis

Dit examen bestaat uit 27 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 71 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende historische beschrijvingen hebben te maken met schandalen en staan in willekeurige volgorde:

- 1 Tot woede van paus Gregorius VII besloot keizer Hendrik IV een eigen kandidaat tot bisschop te benoemen. Voor straf moest Hendrik IV uiteindelijk op blote voeten in de sneeuw om vergeving smeken bij de paus.
- 2 Het volk van Rome was in de ban van de affaire die Julius Caesar had met de Egyptische koningin Cleopatra. Hij werd ervan beschuldigd dat hij niet langer aan het belang van het Romeinse Rijk dacht maar alleen aan haar schoonheid.
- 3 De Britse feministe Annie Besant werd gearresteerd vanwege haar uitgave van een Amerikaans pamflet over anticonceptie. Haar rechtszaak trok veel bezoekers die wilden weten of ze inderdaad veroordeeld zou worden wegens obsceniteit.
- 4 De fresco's die Michelangelo aanbracht in de Sixtijnse kapel wekten na de onthulling verontwaardiging op. Michelangelo had naast Bijbelse figuren ook veel spaarzaam geklede figuren geschilderd, waarvoor hij had teruggegrepen op de klassieke oudheid.
- 5 Een vazal van de Karolingische koning Pepijn de Korte, Gangulphus, ontdekte na zijn thuiskomst van een missie om de Friezen tot het christendom te bekeren, dat zijn vrouw hem bedroog met een priester.
- 6 In een anoniem pamflet werd de schrijver Rousseau na de publicatie van zijn boek *Émile ou de l'éducation*, waarin de ideale opvoeding van kinderen werd beschreven, ervan beschuldigd dat hij zijn eigen kinderen te vondeling zou hebben gelegd.

- 2p 1 Zet deze beschrijvingen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

De Griekse filosoof Aristoteles leefde in de vierde eeuw voor Christus. Hij onderzocht het bestuur van meerdere stadstaten voor zijn boek *Politika*. Het werk van Aristoteles past hierdoor bij twee onderdelen van een kenmerkend aspect van zijn tijd.

2p 2 Toon dit aan.

Gebruik bron 1.

Stel: je doet onderzoek naar de relatie tussen Romeinen en Germanen en je hebt twee onderzoeksvragen:

- 1 Welke culturele contacten bestonden er tussen Romeinen en Germanen?
- 2 Welke politieke bedoeling had Caracalla met het in de bron beschreven optreden?

Je komt tot de conclusie dat deze bron beter bruikbaar is voor onderzoeksvraag 2 dan voor onderzoeksvraag 1.

2p 3 Ondersteun je conclusie door aan te geven dat de bron:

- beperkte informatie bevat over de culturele contacten tussen Romeinen en Germanen en
- meer informatie bevat over de politieke bedoeling van Caracalla.

Prehistorie en oudheid

bron 1

Omstreeks 240 schrijft de historicus Herodianus over de expeditie die de Romeinse keizer Caracalla in 213 onderneemt naar de noordgrens van het keizerrijk:

Nadat hij uit Italië was vertrokken, kwam hij aan bij de oevers van de Donau, waar hij de zaken met betrekking tot het noordelijke deel van het rijk regelde. Als lichaamsbeweging deed hij mee aan paardenraces en vocht tegen allerlei wilde dieren. Hij besteedde weinig tijd aan rechtszaken, maar doorzag een zaak gemakkelijk en kwam snel tot een passend vonnis op basis van de meningen die hij had gehoord. Hij won ook de trouw en vriendschap van alle Germanen ten noorden van de grens. Hij rekruteerde hulpstroepen onder de Germanen en stelde een lijfwacht samen van mannen die hij selecteerde op basis van kracht en fysiek voorkomen. Dikwijls deed hij zijn Romeinse mantel uit en verscheen in Germaanse kledij, zoals de overmantel die zij gewoonlijk dragen, doorstikt met zilverdraad. Hij had ook de gewoonte een pruik van blond haar te dragen, gekapt in Germaanse stijl. De barbaren waren verrukt en adoreerden hem.

De middeleeuwen

Gebruik bron 2.

Stel: je schrijft een werkstuk over de geschiedenis van Angelsaksisch Engeland. Je wilt deze bron gebruiken in twee hoofdstukken: één over het verloop van de machtsstrijd tussen Bernicia en Mercia, en één over het mens- en wereldbeeld van een monnik in een Angelsaksisch klooster.

- 4p **4** Leg uit, telkens met een verwijzing naar de bron, voor welk hoofdstuk de bron minder bruikbare informatie bevat en voor welk hoofdstuk de bron beter bruikbare informatie bevat.

Van 1288 tot 1293 werd het graafschap Gelre (het latere Gelderland) bestuurd door Gwijde, de graaf van Vlaanderen, die in Gelre de volgende maatregelen invoerde:

- 1 Er werd een algemene belasting ingevoerd voor heel Gelre.
- 2 Functionarissen van de graaf konden worden afgezet en waren verantwoording verschuldigd over hun optreden.

- 2p **5** Toon aan dat beide bestuurlijke veranderingen verband hielden met hetzelfde kenmerkend aspect van de late middeleeuwen.

De middeleeuwen

bron 2

In zijn *Kerkgeschiedenis van het Engelse volk*, voltooid omstreeks 731, schrijft de monnik Beda over de oorlog die in 654 uitbreekt tussen de heersers van twee Angelsaksische koninkrijken in Engeland, Oswiu van Bernicia en Penda van Mercia:

Rond die tijd werd koning Oswiu blootgesteld aan de woeste en onstuitbare aanvallen van Penda, de koning van Mercia, die Oswiu's broer had gedood. Uiteindelijk zag Oswiu zich gedwongen hem een enorm deel uit de koninklijke schatkist te beloven in ruil voor vrede. De voorwaarde was dat Penda terug zou keren naar huis en zou ophouden Oswiu's koninkrijk te verwoesten. Maar de heidense koning wilde dit aanbod niet accepteren, want hij was vastbesloten het hele volk, van hoog tot laag, uit te roeien. Oswiu deed een beroep op Gods genade en hulp, nu hij zag dat niets anders hem en zijn volk kon redden van deze barbaarse en meedogenloze vijand. (...) Aldus maakte hij zich met zijn kleine leger gereed voor de strijd. Er wordt verteld dat het leger van de heidenen wel dertigmaal groter was. (...) De slag begon en de heidenen werden op de vlucht gedreven en vernietigd. De dertig aanvoerders die aan de zijde van Penda vochten, verloren vrijwel allemaal het leven.

Vroegmoderne tijd

In het begin van de vroegmoderne tijd begon de Europese overzeese expansie. Deze expansie kan in verband worden gebracht met verschillende factoren, onder andere met het sterker worden van het centrale gezag en met het ontstaan van een nieuwe wetenschappelijke belangstelling.

- 2p 6 Geef bij elke factor aan waardoor deze de overzeese expansie bevorderde.

De onderstaande voorbeelden van verzet in de Nederlanden tegen de politiek van de koning van Spanje staan in willekeurige volgorde:

- 1 De Staten-Generaal besloten tijdens een vergadering in Den Haag Filips II niet langer te erkennen als hun landsheer.
- 2 De Staten-Generaal staakten hun zoektocht naar een nieuwe landsheer.
- 3 Een groep edelen verzocht aan landvoogdes Margaretha de kettervervolging te matigen.
- 4 De Staten-Generaal sloten de Unie van Brussel, waarin zij de Pacificatie van Gent onderschreven.
- 5 Vertegenwoordigers van Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland en enkele grote Vlaamse en Brabantse steden ondertekenden de Unie van Utrecht.
- 6 Vertegenwoordigers van Hollandse steden kwamen bijeen in Dordrecht en herstelden Willem van Oranje in zijn functie als stadhouder.

- 2p 7 Zet deze voorbeelden van verzet in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Gebruik bron 3.

In dit pamflet wordt uiteengezet waarom Oranje in opstand is gekomen. De nadruk in dit pamflet ligt ergens anders dan in de propaganda die gericht is op de bevolking van de Nederlanden.

- 4p 8 Licht dit toe door:
- een punt te noemen waarin dit pamflet inhoudelijk overeenkomt met de propaganda in de Nederlanden **en** een punt te noemen dat in de propaganda in de Nederlanden veel minder wordt benadrukt en
 - twee politieke redenen voor Willem van Oranje te noemen om in Duitsland voor een andere nadruk te kiezen.

Twee gegevens over de Armada:

- 1 Het hoofddoel van de Armada was voor Filips II de invasie van Engeland.
- 2 Een Britse historicus schreef in de negentiende eeuw dat na de Engelse overwinning op de Armada: "de vlag van Engeland oppermachtig werd op zee en dat de Engelse kolonies geplant werden op de kusten van de Nieuwe Wereld".

3p **9** Licht deze twee gegevens toe door:

- aan te geven waarom het sturen van de Armada verband hield met het Engelse beleid in de Nederlanden en
- de belangstelling van deze Britse historicus voor de geschiedenis van de Armada te verklaren vanuit een kenmerkend aspect van de negentiende eeuw.

Gebruik bron 4.

Bij deze bron horen twee gegevens:

- 1 Engeland is in deze periode bang dat de Republiek een bondgenootschap met Frankrijk zal sluiten.
- 2 Stadhouder Maurits en landsadvocaat Van Oldenbarnevelt verschillen van mening over dit mogelijke verbond.

Door deze gegevens ga je twijfelen aan de betrouwbaarheid van het beeld dat Carleton van Hugo de Groot geeft.

3p **10** Licht je twijfel toe door aan te geven:

- zonder bron wat de positie van Carleton tegenover Van Oldenbarnevelt zal zijn geweest en
- met een verwijzing naar de bron of dit de beschrijving die Carleton geeft van Hugo de Groot heeft gekleurd.

Gebruik bron 5.

Uit het voorwoord van Maria Sybilla Merian blijkt dat verschillende kenmerkende aspecten van die tijd elkaar hebben beïnvloed.

- 3p **11** Toon dit aan voor het verband tussen de 'wetenschappelijke revolutie' en drie andere kenmerkende aspecten van haar tijd, telkens met een verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 6.

In deze bron probeert Robespierre de kritiek te weerleggen op zijn beleid tijdens de Franse revolutie.

- 4p **12** Geef aan:
- om welke fase in de revolutie het hier gaat en
 - tegen welke kritiek Robespierre zich in de bron verzet en
 - welk argument hij tegen deze kritiek inbrengt en
 - welk politiek doel hij met deze uiteenzetting nastreeft.

Gebruik bron 6.

Er wordt wel beweerd dat dit citaat van Robespierre in de twintigste eeuw uiteenlopende politieke leiders als Stalin en Hitler kan hebben geïnspireerd.

- 2p **13** Geef de redenering waarmee deze bewering kan worden ondersteund.

Vroegmoderne tijd

bron 3

In 1568 verschijnt een pamflet in naam van Willem van Oranje. Het pamflet is oorspronkelijk in het Duits geschreven en richt zich voornamelijk tot de Duitse protestantse vorsten:

Het is overduidelijk dat Alva met zijn gruwelijke tirannie misbruik maakt van het bevel dat hij van Zijne Majesteit¹⁾ heeft gekregen. Hij doet dit tot schade en verderf van Zijne Majesteit, diens trouwe landen en de inwoners. Hij handelt uit eigen beweging en wordt gedreven door hebzucht en bloeddorstigheid. Zijn optreden is tegen de zin van Zijne Majesteit, die bekendstaat als een milde en goede koning, wiens hart en gemoed zoiets zonder twijfel nooit zal hebben verlangd. (...)

Het is gemakkelijk te begrijpen waar de Hertog van Alva met zijn hebzuchtige en bloeddorstige bedoelingen op uit is. Hij wil niet alleen ons en alle andere hoge heren en standgenoten, maar alle goedbedoelende lieden, edel en onedel, zonder enig onderscheid eer en leven ontnemen. En wel vanwege onze door God verleende aardse bezittingen. Bovendien heeft hij zich voorgenomen de paapse religie, afgoderij en gruwel aan iedereen op te leggen door de definitieve uitroeiing en onderdrukking van de rechtzinnige leer van het Evangelie. Zo wil hij ons brengen tot verlies van onze zielen en van het eeuwige leven (dat boven alle aardse goederen gaat).

noot 1 Met 'Zijne Majesteit' wordt koning Filips II bedoeld.

bron 4

Tijdens zijn conflict met landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt laat de stadhouder, prins Maurits van Oranje, ook een aantal medestanders van Van Oldenbarnevelt arresteren, onder wie de rechtsgeleerde en politicus Hugo de Groot.

De Engelse ambassadeur Dudley Carleton beschrijft op 25 januari 1619 het verhoor van De Groot (Grotius), waarbij hij aanwezig is:

Er is een zaal aangewezen voor de berechting van deze gevangenen, waar tapijten werden opgehangen en de zetels werden opgesteld als in een tribunaal. Toen Grotius deze ruimte aanschouwde (waar hij werd binnengeleid om verder te worden verhoord), was hij hogelijk verbaasd. Hij zei dat hij nu inzag hoezeer hij het bij het verkeerde eind had gehad toen hij veronderstelde dat hij en de anderen slechts voor enige tijd werden opgesloten om de prins van Oranje de gelegenheid te geven om orde op zaken te stellen in het land. Nu hij beseftte dat ze zouden worden berecht, viel hij op zijn knieën en smeekte met tranen in de ogen om mededogen voor hemzelf, zijn vrouw en kinderen. Alsof men hem op de pijnbank had gelegd, bekende hij vrijwillig alles wat men hem vroeg en beschuldigde hij enkele personen op wie geen verdenking rustte, onder wie sir Robert Hinderson, een kolonel van een der Schotse regimenten. Deze zou beter dan wie ook op de hoogte zijn geweest van Van Oldenbarnevelts intentie de soldaten trouw te laten zweren aan afzonderlijke provinciën in plaats van aan de generaliteit. Hierop werd kolonel Hinderson aan de ondervragers voorgeleid, maar hij kon weinig licht op de kwestie werpen.

bron 5

De Duitse kunstenares Maria Sybilla Merian (1647-1717) specialiseert zich in het tekenen van planten en insecten. In 1705 verschijnt in Amsterdam haar boek met kleurenprenten en beschrijvingen van insecten uit Suriname.

In het voorwoord van *Verandering der Surinaamsche Insecten* schrijft zij:

Ik heb mij vanaf mijn jeugd beziggehouden met de bestudering van insecten. Eerst begon ik in mijn geboortestad Frankfurt am Main met zijderupsen en later zag ik dat uit andere rupsen nog mooiere vlinders voortkwamen. Hierdoor verzamelde ik alle rupsen die ik kon vinden om hun gedaanteverwisseling waar te kunnen nemen. (...)
In Holland zag ik met verwondering welke mooie dieren men uit Oost- en West-Indië liet komen, vooral wanneer ik ze zag in de prachtige verzameling van de edele heer Nicolaas Witsen, burgemeester van Amsterdam en bewindhebber van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (...), en in vele andere verzamelingen. Maar hier zag ik niet hoe vlinders uit rupsen in poppen en zo verder veranderen. Dit heeft mij aangemoedigd (in 1699) een grote en dure reis te maken naar Suriname in Amerika (een warm en vochtig land), om daar mijn observaties voort te zetten.

bron 6

Op 25 december 1793 verklaart Maximilien Robespierre over de nieuwe revolutionaire regering waarvan hij zelf lid is:

De voornaamste zorg van de grondwettelijke regering is de vrijheid van de burger. Voor de revolutionaire regering is dat de publieke vrijheid.
Onder een grondwettelijke regering is het vrijwel genoeg om de vrijheid van het individu te beschermen tegen misbruik door de staat.
Onder een revolutionaire regering is de staat verplicht zichzelf te verdedigen tegen groepen die hem aanvallen.
De revolutionaire regering is aan de goede burgers verplicht om de natie te beschermen. Aan de vijanden van het volk is zij slechts de dood verschuldigd.

Moderne tijd

Gebruik bron 7.

Uit deze bron kun je concluderen dat dit fragment past bij het verzet tegen de politieke cultuur in de periode 1815-1848.

- 3p 14 Ondersteun deze conclusie door met de bron aan te geven:
- bij welke twee stromingen uit die periode de bron past en
 - dat Mazzini zich afzet tegen de heersende politieke cultuur in Europa na 1815.

Een uitspraak:

De aanhangers van het Frankfurter Parlement van 1848 zagen enerzijds de totstandkoming van het Duitse keizerrijk in 1871 als de vervulling van een ideaal, maar zagen haar anderzijds als een teleurstelling.

- 2p 15 Licht beide elementen van deze uitspraak toe.

Gebruik bron 8.

In deze prent geeft de tekenaar een visie weer op het optreden van Bismarck.

- 4p 16 Licht deze visie toe door:
- met twee verwijzingen naar de bron uit te leggen welke visie de tekenaar hier weergeeft en
 - zonder bron een voorbeeld te geven van het optreden van Bismarck dat de mening van de tekenaar ondersteunt.

Gebruik bron 9.

Een bewering:

Dit essay van Goebbels laat zien op welke manier de NSDAP de Republiek van Weimar wil ondermijnen.

- 4p 17 Ontleen twee argumenten aan de bron om deze bewering te ondersteunen en leg uit waarom Goebbels het nodig vindt dit essay te schrijven.

Goebbels zet zich in dit essay (zie bron 9) af tegen het Dawesplan.

- 1p 18 Geef aan waardoor het Dawesplan voor de NSDAP een gevaar vormde.

Op 1 september 1939 tekent Adolf Hitler een geheime opdracht aan *Reichsleiter* Philipp Bouhler en aan zijn lijfarts dr. Karl Brand, waarin zij: "worden belast met de verantwoordelijkheid om de bevoegdheden van bepaalde met name te noemen artsen zo uit te breiden, dat zij aan mensen die ongeneeslijk (geestes)ziek zijn, na een zorgvuldige beoordeling van hun krankzinnigheid, de genadedood kunnen toekennen."

- 2p 19 Leg uit dat dit bevel voortvloeide uit de nazi-ideologie.

Gebruik bron 10.

Uit deze bron komt het totalitaire karakter van het naziregime naar voren.

- 3p **20** Leg dit uit met twee verwijzingen naar de beschrijving van de rol van de kunstenaar in de bron.

Gebruik bron 10.

De geallieerde bezettingsautoriteiten van Duitsland geven Furtwängler in 1945 geen toestemming om weer te gaan dirigeren. Dit leidt tot een internationaal debat tussen voor- en tegenstanders van Furtwängler.

- 2p **21** Geef een argument **voor** en een argument **tegen** de beslissing van de geallieerde bezettingsautoriteiten.

Gebruik bron 11.

Met deze propagandafoto suggereert de Nederlandse regering een verband tussen twee politieke ontwikkelingen in de tweede helft van de twintigste eeuw.

- 4p **22** Noem die twee ontwikkelingen en leg uit welke politieke reden de Nederlandse regering kan hebben gehad om dit verband te suggereren.

In april 1950 ontmoette Stalin in Moskou de communistische leider van Noord-Korea, Kim Il-sung. Tijdens die ontmoeting stemde Stalin in met het Noord-Koreaanse plan om Zuid-Korea te veroveren. Stalin was eerder een tegenstander van dit plan, maar noemde nu twee redenen om zijn mening te veranderen:

- 1 De aanzienlijke versterking van het socialistische blok in het Oosten.
- 2 Het oneerlijke, verraderlijke en arrogante gedrag van de Verenigde Staten in Europa.

- 2p **23** Noem bij iedere reden een historische gebeurtenis tussen 1945 en 1950 die Stalin hierbij bedoeld kan hebben.

Gebruik bron 12.

Deze bron kan worden gebruikt om aan te tonen dat er in 1961 een meningsverschil bestaat tussen de regering van de DDR en de Sovjet-Unie over de oplossing van de binnenlandse problemen van de DDR.

- 3p **24** Toon dit aan door:
- zonder bron aan te geven welk probleem de DDR op dat moment had en
 - met bron uit te leggen waarom de Sovjet-Unie tegen de oplossing is die de DDR-regering koos.

Gebruik bron 13.

Een interpretatie:

Herblock suggereert in deze prent een historische parallel tussen Polen en Tsjecho-Slowakije.

- 2p **25** Geef met een verwijzing naar de prent aan, welke historische parallel Herblock suggereert.

Een bewering:

Met zijn beleid van perestrojka wilde Michael Gorbatsjov de positie van de Sovjet-Unie versterken, maar zijn glasnost heeft juist bijgedragen aan de ondergang van de Sovjet-Unie.

- 2p **26** Ondersteun deze bewering.

Het 'ontstaan van een pluriforme, multiculturele samenleving' in de tweede helft van de twintigste eeuw in West-Europa kan verklaard worden met twee andere kenmerkende aspecten van die tijd.

- 2p **27** Geef die verklaring met die andere twee kenmerkende aspecten.

Moderne tijd

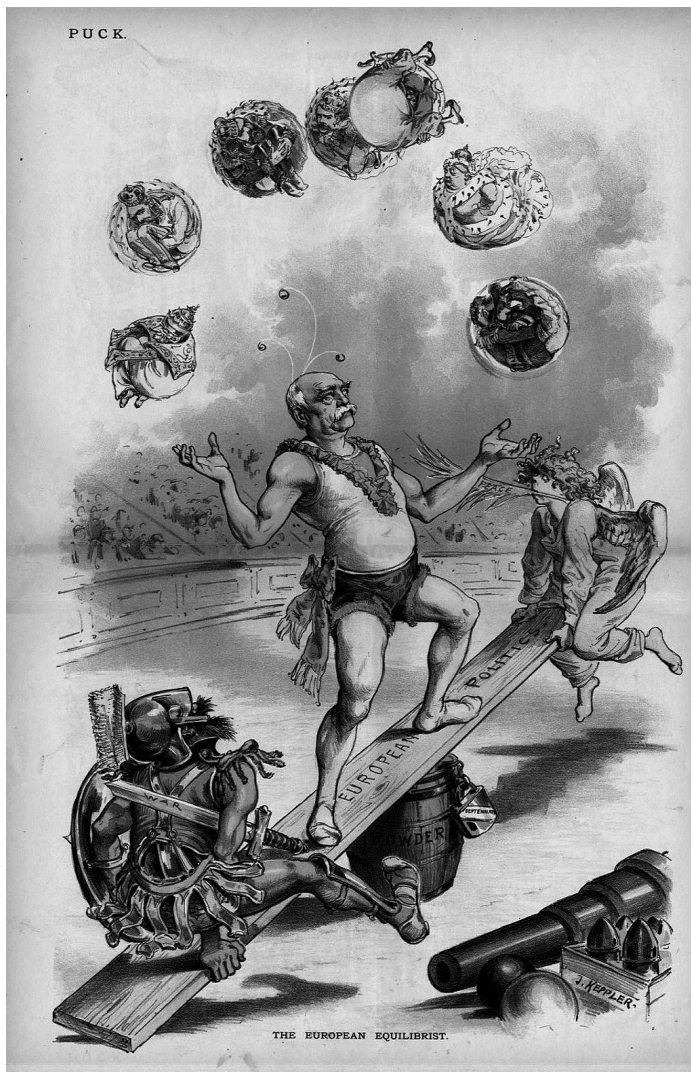
bron 7

In 1831 verklaart de Italiaanse denker Giuseppe Mazzini over Jong Italië, een nieuwe politieke beweging die hij heeft opgericht:

Jong Italië is een broederschap van Italianen, die geloven in een wet van vooruitgang en plicht en die ervan overtuigd zijn dat Italië is voorbestemd om één staat te worden (...). Zij sluiten zich aan bij dit verbond met de vaste bedoeling om heel hun denken en doen te wijden aan dit grote doel, namelijk (het verdeelde) Italië om te vormen tot één onafhankelijke en soevereine staat van vrije en gelijke mensen.

bron 8

Deze prent van Joseph Keppler verschijnt op 30 maart 1887 in het Amerikaanse tijdschrift *Puck* met als ondertitel *The European Equilibrist*:



Vertaling van de ondertitel:
De Europese evenwichtskunstenaar

Toelichting:

In het midden staat Otto von Bismarck.

Op de plank staat *European Politics* (Europese politiek).

Op de ton staat *Powder* (buskruit). Op het hangslot op de ton staat *Septennate*, de periode van zeven jaar waarvoor de Duitse oorlogsbegroting werd vastgesteld.

Op het zwaard van de figuur linksonder staat *War* (oorlog), op de tak in de mond van de figuur rechts op de plank staat *Peace* (vrede).

De zeven figuren bovenin zijn verschillende Europese staatshoofden.

bron 9

In 1928 publiceert Josef Goebbels een essay over de komende verkiezingen voor de Rijksdag, het Duitse parlement:

Waarom willen we in de Rijksdag?

Wij willen de Rijksdag betreden om ons te wapenen met de wapens van de democratie. Als de democratie dom genoeg is ons gratis treinreizen te geven en een salaris te betalen, dan is dat haar eigen probleem. Dat maakt ons niet uit, elke manier om de revolutie te ontketenen vinden wij goed.

Onze activisten betalen 600 tot 800 mark per maand (aan reiskosten). Is het niet terecht dat de Republiek deze kosten op zich neemt? Wie van jullie vindt het een goed idee dat wij ons geld vergoien aan de Joodse Dawes-spoorlijnen¹⁾?

Is dit het begin van een compromis? Denken jullie werkelijk dat wij, die al honderd of duizend keer voor jullie hebben gestaan om te spreken over een nieuw Duitsland, die glimlachend al meerdere keren de dood in de ogen hebben gekeken bij een rode menigte, wij die nog nooit bogen voor een bevel of terreur, denken jullie dan echt dat we onze wapens zouden neerleggen voor een reispas voor de spoorwegen?

We smeken niet om stemmen. We willen overtuiging, devotie, passie! Een stem is slechts een middel, zowel voor ons als voor jullie. We zullen marcheren in de marmeren hallen van het parlement, de revolutionaire wil van de massa met ons meebrengend. We willen niet horen bij die stapel stront, we komen eraan om die eruit te scheppen.

noot 1 De Duitse Staatsspoorwegen worden als onderdeel van het Dawesplan in onderpand gegeven als garantie voor de Duitse schulden aan de Geallieerden.

bron 10

Na conflicten over antisemitische maatregelen en over de componist Paul Hindemith, wiens werk door de nazi's wordt verboden als 'ontaard', neemt de beroemde dirigent Wilhelm Furtwängler op 3 december 1934 ontslag als vicepresident van de Duitse Rijkscultuurkamer. Een Duits muziektijdschrift reageert hierop in januari 1935:

Een nieuwe muziek die vrijheid kan combineren met orde, gevoel met vorm, die echt is en zich op natuurlijke wijze heeft ontwikkeld, zal altijd weerklank vinden. Als Wilhelm Furtwängler in de toekomst zal dirigeren, zal ook hij op die weerklank kunnen rekenen, zodra hij beseft dat zijn taken in nationaalsocialistisch Duitsland een plicht en een absolute voorwaarde zijn. Artistieke prestaties kun je niet bevelen, maar ze worden bereikt door het gevoel. Maar iedereen die aan Adolf Hitler trouw zweert, kent het pad dat tot het einde toe gevolgd moet worden als we de uitdrukking willen vinden van het (zuivere) Duitse denken.

bron 11

Een foto uit Indonesië uit 1949:



Toelichting:

Deze foto is gemaakt tijdens een actie van Nederlandse militairen op West-Sumatra in Indonesië tegen Indonesische vrijheidsstrijders. De vlag in de hand van de soldaat is een vlag van de Indonesische communistische partij, de PKI.

bron 12

In juni 1961 bezoekt de sovjetpoliticus Anastas Mikojan, een vertrouweling van Chroesjtsjov, de DDR. In een persoonlijk gesprek zegt hij tegen vertegenwoordigers van de Oost-Duitse regering:

De DDR is de meest westelijke voorpost van het socialistische blok. Daarom hebben velen, zeer velen, de ogen gericht op de DDR. (...) De DDR zal moeten bewijzen dat de beweringen van de kapitalisten onjuist zijn. De DDR, Duitsland, is het land waar duidelijk zal worden dat het marxisme-leninisme juist is, dat het communisme ook voor industrielanden het hogere, betere maatschappijtype is. (...) Als het socialisme in de DDR niet overwint, als het communisme hier niet bewijst dat het superieur en levensvatbaar is, dan hebben **wij** niet gewonnen.

bron 13

Op 22 augustus 1968 maakt de Amerikaanse tekenaar Herblock deze prent voor de *Washington Post* met als titel *On to the past* (Op naar het verleden):



Toelichting:

Van links naar rechts zijn staande afgebeeld: de leider van de Sovjet-Unie Brezjnev met daarachter Stalin en Hitler.

Op het uniform van Brezjnev staat: *Russian invasion* (Russische inval).

Onder de man op de grond staat: *Czechoslovakia* (Tsjecho-Slowakije)

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.